Dr. Eren SÖZÜER

ÇOCUKLARIN VERİLEŞTİRİLMESİNE HAK TEMELLİ BİR YAKLAŞIM

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2026

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Genel Yayın No | General Publication Number: 1318
Sertifika no | Certificate Number: 77398

Filiz Kitabevi
Yayın No | Publication Number: 2026/68

Kitap Adı: Çocukların Verileştirilmesine Hak Temelli Bir Yaklaşım
Book Title: A Rights-Based Approach to the Datafication of Children
ISBN: 978-625-8585-63-6
DOI: doi.org/10.64161/filiz.9786258585636

Yazar(lar) | Author(s): Dr. Eren SÖZÜER | orcid.org/0000-0002-8797-0450
Kurum | Institution: İstanbul Üniversitesi | Istanbul University

Konu Kategorisi | Subject Categories: İnsan Hakları Hukuku, Bilişim Hukuku |
Human Rights Law, Information Technology Law

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph
Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish
Ebat | Dimensions: 16 x 23 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 331

Yayım Tarihi | Publication Date: Eylül 2026 | September 2026
Yayım Yeri | Place of Publication: İstanbul, Türkiye
Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: Vildan YAVUZ / Tuğba ÖZAŞIR
Kapak Fotoğrafı | Cover Photo: Kasım LOUZ
Baskı ve Cilt | Printing and Binding: Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no: 77398)

© All rights reserved | Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri
San. ve Tic. Ltd. Şti.

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mollahüsrev Mah. Cemalyener Tosyalı Cad. No: 57A
Vefa-Fatih / İstanbul • Tel: +90 (212) 527 07 18
www.filizkitabevi.com • bilgi@filizkitabevi.com

Tüm mazlum coğrafyaların
çocukluğu elinden alınmış çocuklarına…

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على نبينا محمد

ÖNSÖZ

Elinizdeki eser, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı kapsamında hazırlanmış ve 18 Aralık 2025 tarihinde Prof. Dr. Nihat Bulut, Prof. Dr. Sabahattin Nal, Prof. Dr. Mesut Serdar Çekin, Doç. Dr. Mehmet Bedii Kaya ve Doç. Dr. Gülay Arslan Öncü'den oluşan jüri önünde savunularak oybirliğiyle başarılı bulunan doktora tezinin geliştirilmiş hâlidir.

Her daim gösterdiği anlayış ve yüreklendirmesiyle bana destek olan ve zorlu tez sürecinde ihtiyaç duyduğum kolaylıkları sağlayan tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sabahattin Nal'a kalbi şükranlarımı sunarım. Akademik ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyerek tezimin sancılı zamanlarında bana rehberlik eden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nihat Bulut'a üzerimdeki tüm emeği için kalbi şükranlarımı sunarım. Zamanını ayırarak tez savunmamda yer almayı kabul eden ve tezimle ilgili kapsamlı değerlendirmeleriyle kıymetli katkılarda bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mesut Serdar Çekin'e minnettarım. Akademik serüvenimin başından itibaren bir ağabey ilgisi ve samimiyetiyle beni destekleyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Bedii Kaya'ya kalbi teşekkürlerimi sunarım. Kendisi yoğun programına rağmen maddi-manevi emeğini esirgememiş; tezimi titizlikle inceleyip bana yol göstermiştir. Tezimi başarıyla tamamlamam ve zorlukları aşmam için kıymetli desteklerini gördüğüm saygıdeğer hocam Doç. Dr. Gülay Arslan Öncü'ye içtenlikle teşekkür ederim.

Tez sürecinde kıymetli desteklerde bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Fethi Gedikli'ye teşekkürü borç bilirim. Saygıdeğer hocam Prof. Dr. Leyla Keser Berber tez jürimde yer alamasa da akademik ve insani gelişimimdeki paha biçilemez desteği için kendisine kalbi şükranlarımı sunarım. Tezimin yayımlanması için pek kıymetli yönlendirmeler ve desteklerde bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Halil Akkanat'a kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım sürecimde araştırma ve yüksek lisans yaptığım Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde "Cyberlaw Clinic" Direktörü olan Prof. Christopher Bavitz yüksek lisans ve doktora tez çalışmam için kıymetli destekler ve yönlendirmelerde bulunmuştur; kendisine müteşekkirim. Konstanz Üniversitesi "Centre for Human Data Society" Direktörü Prof. Dr. Liane Wörner'e, Konstanz Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki araştırmalarım süresince sağladığı kolaylıklar ve gösterdiği misafirperverlik için çok teşekkür ederim.

Yurt dışında yaptığım araştırmaları destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'na (2214-A programı) ve Raoul Wallenberg Enstitüsü'ne teşekkür ederim.

Hocam, dostum ve ablam Doç. Dr. Melda Taşkın'a, kıymetli vaktini ayırarak bilhassa en zor zamanlarımda gösterdiği fedakârca destek için ne kadar teşekkür etsem azdır. Tezimi en ince ayrıntısına kadar incelediği, düştüğüm zamanlarda elimden tuttuğu, dertlerimi derdi edindiği ve zorluklarımı gidermek üzere yaptıkları için sevgili Melda'ya kalbi şükranlarımı sunarım. Kıymetli kuzenim Dr. Meryem Bektaş'a hem kardeşliği ve gönüldaşlığı hem de emeğini ve zamanını esirgemeyerek kitabın tashihi ve kapak tasarımında destek olduğu için kalbi şükranlarımı sunarım. Kıymetli dostlarım Dr. Esra Çetinkaya'ya ve Dr. Emine Aslı Küçükaydın'a hem ufkumu ve gönlümü açtıkları hem de çalışmayı büyük titizlikle okuyarak tashih konusunda fedakârca destek oldukları için minnettarım. Kıymetli arkadaşım Doç. Dr. Kübra Tunç'a hem teze ilişkin zorlukları aşmam için gösterdiği destek hem de tashih konusundaki yardımları için içtenlikle teşekkür ederim. Soykırım altında mücadele verirken dahi beni yüreklendiren ve dualarıyla destek olan kıymetli kardeşim Alaa Totah'a müteşekkirim.

Akademik serüvenimde bana yol gösteren ve tezimi tamamlamam için beni motive eden sevgili babam Prof. Dr. Adem Sözüer'e maddi ve manevi destekleri için kalbi şükranlarımı sunarım.

Akademik hayatımı görmeye ömrü vefa etmese de kişisel gelişimimde eşsiz katkıları olan sevgili anneannem Şükran Türkdoğan'ı ve beni her daim akademik çalışma yapmaya teşvik edip engin bilgisi ve tecrübesiyle bana rehberlik eden sevgili dedem Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'ı sonsuz şükran, saygı ve rahmetle anıyorum.

Meşakkatli geçen doktora süreci dâhil hayatımın her anında beni önceleyen ve yüreklendiren, en iyi imkânlara sahip olmam için hiçbir fedakârlığı yapmaktan imtina etmeyen, farkında dahi olmadığım engelleri ortadan kaldırıp beni iyileştirmek için çırpınan, zorluklarımı hoş görüyle karşılayan, hayatıma ışık tutan sevgili annem Prof. Dr. Dilşad Türkdoğan'a ne kadar teşekkür etsem, onun maddi ve manevi emeklerinin karşılığı olamayacaktır. Annemin desteği ve anlayışı olmasaydı, bu noktaya gelemezdim. Kendisine naçizane, cân ü gönülden ve sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Çocuk haklarının konuşulmasının anlamsızlaştığı dünyamızda çocukların biricikliğini; veriye ve istatistiklere indirgenemeyeceğini hatırlatanlar yine çocuklardır. Dünyanın en "büyük" güçleri tarafından, en "gelişmiş" teknolojiler kullanılarak yok edilmeye çalışılsalar da küllerinden doğarak görünür olmakta ısrar eden; umut, merhamet, şeref, izzet ve insanca yaşam için direnişin timsali olan Gazze'nin çocuklarına verdikleri hayat dersleri için minnettarım. Onların "çocukça" anlarını görünür kılan kıymetli kardeşim Kasım Louz'a, fotoğrafının kapak tasarımında yer almasına izin verdiği için kalpten teşekkür ederim. Bu değerli fotoğrafı çalışmanın konusuyla bütünleştirerek çok kısa sürede büyük özveriyle pek anlamlı bir kapak tasarımı yapan sayın Mimar Tuğba Özaşır'a son derece kıymetli emekleri ve desteği için kalbi şükranlarımı sunuyorum.

Burada anamadığım; ancak tez sürecinde en küçük bir katkısı bulunan herkese teşekkür ederim.

Çalışmadaki güzellikler Allah'tan, kusurlar bendendir.

Eren Sözüer

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V
İÇİNDEKİLER IX
KISALTMALAR XIII

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
VERİLEŞTİRMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. Verileştirmenin Kavramsallaştırılması 11
   1.1. Verileştirmenin Tarihçesi ve Gelişimi 11
   1.2. Verileştirme Teriminin ve Kavramsallaştırılmasının Önemi 14
   1.3. Verileştirmeyi Kavramsallaştırmada Yaklaşımlar 15
      1.3.1. Teknolojik Yaklaşım 15
      1.3.2. Sosyal-Eleştirel Yaklaşım 17
      1.3.3. Görüşümüz 20
2. Verileştirmenin Temel Sosyoteknik Unsurları 22
   2.1. Veri Oluşturma Unsuru 23
      2.1.1. Veri Türleri 23
      2.1.2. Veri Gözetlemesi 27
   2.2. Veriden Değer Üretme Unsuru 30
      2.2.1. Genel Olarak Veriden Değer Üretme 30
      2.2.2. Veriden Değer Üretmenin Aşamaları ve Türleri 31
   2.3. Araç Unsuru: Verileştirmenin Teknolojik Araçları 36

3. Verileştirmenin Yapısal Özellikleri ve Etkileri 39
3.1. Verileştirmenin Epistemolojisine Eleştirel Bir Bakış 39
3.2. Verileştirmeyi Sorunlu Kılan Yapısal Özellikler 44
3.3. Verileştirmenin Yapısal Özelliklerinin Etkilerine İlişkin Genel Bir Değerlendirme 50

İKİNCİ BÖLÜM
ÇOCUKLARIN VERİLEŞTİRİLMESİ VE VERİLEŞTİRMENİN ÇOCUK HAKLARINA ETKİSİ

1. Çocukların Yaşamında Verileştirme Pratikleri 57
1.1. Genel Olarak 57
1.2. Ev-Aile Yaşamının Verileştirilmesi 60
1.3. Bilgiye Erişimin ve Sosyal Yaşamın Verileştirilmesi: Bilgi ve Sosyal Medya Platformları 62
1.4. Dinlenme, Oyun ve Eğlencenin Verileştirilmesi 63
1.5. Eğitimin Verileştirilmesi 65
2. Çocukların Verileştirilmesinin Aktörleri 67
2.1. Ana (Kurumsal) Verileştirme Aktörleri 68
2.1.1. Devlet 68
2.1.2. Özel Sektör 74
2.2. İkincil Verileştirme Aktörleri 85
2.2.1. Anne-Baba ve Genel Olarak Aile 87
2.2.2. Çocuklar (Öz-verileştirme) 92
3. Çocukların Verileştirilmesinin Haklarına Etkisi 95
3.1. Özel Yaşam Hakkı (ÇHS m. 16) 96
3.2. Düşünce Özgürlüğü (ÇHS m. 14) 105
3.3. İfade ve Bilgi Özgürlüğü (ÇHS m. 13, 17) 113
3.4. Dinlenme ve Boş Zaman, Oyun ve Eğlence, Kültürel ve Sanatsal Yaşama Katılım Hakkı (ÇHS m. 31) 119
3.5. Eğitim Hakkı (ÇHS m. 28, 29) 124
3.5.1. Genel Olarak Eğitim Hakkı 124
3.5.2. Verileştirmenin Eğitim Hakkına Etkisi 126

3.6. Ekonomik Sömürüye Karşı Korunma Hakkı (ÇHS m. 32) 134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇOCUKLARIN VERİLEŞTİRİLMESİ BAĞLAMINDA HAK TEMELLİ YAKLAŞIM VE REHBER İLKELERİ

1. Çocuk Hakları Sözleşmesi Işığında Hak Temelli Yaklaşım 139
1.1. Genel Olarak Hak Temelli Yaklaşım 139
1.2. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşımın Unsurları ve Önemi 141
2. Çocuğun Gelişen Yetileri (ÇHS m. 5) 152
2.1. Genel Olarak Çocuğun Gelişen Yetileri 152
2.2. Verileştirme Bağlamında Çocukların Gelişen Yetilerinin Belirlenmesi 157
2.3. Çocukların Gelişen Yetileri ve Verileştirmeye İlişkin Anlayışları 162
3. Çocuğun Görüşlerine Saygı Hakkı (ÇHS m. 12) 167
3.1. Genel Olarak Çocuğun Katılımı ve Görüşlerine Saygı Hakkı 167
3.2. Çocuğun Görüşlerine Saygı Hakkının Verileştirme Bağlamında Gerçekleştirilmesi 170
4. Ayrımcılık Yasağı (ÇHS m. 2) 182
4.1. Çocukların Verileştirilmesinin Ayrımcı Etkilerinde Önyargının Rolü 182
4.2. Genel Olarak Ayrımcılık Yasağı ve Farklı Muameleden Kaynaklanan Ayrımcılık Biçimleri 186
4.2.1. Doğrudan ve Dolaylı Ayrımcılık 187
4.2.2. Dolayısıyla Ayrımcılık 189
4.2.3. Çoklu Temelde ve Kesişimsel Ayrımcılık 192
4.2.4. Stereotipleştirme-Damgalama ve Yapısal Ayrımcılık 194
4.2.5. Vekil Değişken Ayrımcılığı 201
4.3. Verileştirme Bağlamında Ayrımcılık Yasağının Karşılaştırma Ölçütleri 203
4.4. Verileştirmenin Ayrımcılık Doğurduğu Temeller 205
4.5. Ayrımcılık Yasağına İlişkin Yükümlülükler Çerçevesinde Değerlendirme 207

5. Çocuğun Gelişim Hakkı (ÇHS m. 6) 209
5.1. Genel Olarak Çocuğun Gelişim Hakkı 209
5.2. Verileştirmenin Çocuğun Gelişim Hakkına Etkisi 212
5.3. Verileştirme Bağlamında Taraf Devletler'in Çocuğun Gelişim Hakkına İlişkin Yükümlülükleri 217
6. Çocuğun En Yüksek Yararı (ÇHS m. 3) 220
6.1. Genel Olarak Çocuğun En Yüksek Yararı 220
6.2. Çocuğun En Yüksek Yararı ve Verileştirme 225
7. Çocuk Hakları Temelli Yaklaşımın Verileştirme Bağlamında Hayata Geçirilmesine İlişkin Değerlendirme 232
7.1. ÇHS'nin Sınırları ve Veri Adaleti 232
7.2. ÇHS Uyarınca Verileştirmeye İlişkin Uygulama Önlemleri 234
7.2.1. Verileştirmeye Yönelik Uygulama Önlemlerine Dair Önem Arz Eden Hususlar 235
7.2.2. Uygulama Önlemleri 241
SONUÇ VE ÖNERİLER 247
KAYNAKÇA 259

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.g.t.	:	Adı geçen tez
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	:	Avrupa Konseyi
b.a.	:	Eserin bütününe atıf
Bkz.:	:	Bakınız
bkz.: aş.	:	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz.: yuk.	:	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMİHYK	:	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
C.	:	Cilt
ÇHED	:	Çocuk hakları etki değerlendirmesi
ÇHK	:	Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	:	Çocuk Hakları Sözleşmesi
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
EKHK	:	Engelli Kişilerin Hakları Komitesi
EKHS	:	Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi
ESKHK	:	Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
Haz.	:	Hazırlayan
ICO	:	Birleşik Krallık Veri Koruma Otoritesi
İHK	:	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi

m.	:	Madde
No:	:	Sayı
OECD	:	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü)
Örn.	:	Örnek olarak
para.	:	Paragraf
s.	:	Sayfa
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
v.d.	:	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
vd.	:	Ve devamı
YZ	:	Yapay zekâ
WEIRD	:	White, Educated, Industrialized, Rich and Democratic (Batılı, eğitimli, sanayileşmiş, zengin ve demokratik)